Original Article Open Access

The Iranian Association of Medical Law

Medical Law Journal

2026; 20: e9

Journal Homepage: http://ijmedicallaw.ir

Institute of Bioethics and Health Law

Investigating Investigating the Relationship between Crimes against Water and the Human Right to Access Safe and Hygienic Drinking Water in Iranian Criminal Policy and the International Human Rights System

Rahman Rostami Lameshkan[1], Mehdi Esmaeili[2*], Hassan Haji Tabar Firouzjaei[3], Asghar Abbasi[4]

1. Department of Law, Ayatollah Amoli Branch, Islamic Azad University, Amol, Iran.
2. Department of Law, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran.
3. Department of Law, Qaemshahr Branch, Islamic Azad University, Qaemshahr, Iran.
4. Department of Crminal Law and Criminology, Faculty of Law, Chalus Branch, Islamic Azad University, Chalus, Iran.

ABSTRACT

Background and Aim: Crimes against water give rise to significant tensions among water users at both domestic and international levels. These crimes are further exacerbated by the growing scarcity of water resources worldwide, to the extent that, according to projections by the United Nations, by 2025 approximately two billion people will live in regions or conditions facing water scarcity. Undoubtedly, water constitutes one of the most essential components of the environment. Accordingly, crimes against water are classified, within Iranian criminal policy and most contemporary criminal justice systems, under the broader category of environmental crimes. The present study aims to: 1. Evaluate Iran's criminal policy regarding the relationship between crimes against water and the human right to access safe and hygienic drinking water; 2. Examine the approach of the international human rights system to this relationship; 3. Identify similarities and differences between Iranian criminal policy and international human rights law in this regard.

Method: This study adopts a descriptive-analytical methodology. Data have been collected through library-based research, including primary sources in Iranian criminal policy, international human rights instruments and secondary sources such as doctrinal literature and judicial practice.

Ethical Considerations: This research has been conducted in accordance with the principles of academic integrity, honesty and non-discrimination.

Results: The findings indicate that the conceptual and functional linkage between the right to access safe water and the prevention of crimes against water has not been sufficiently clarified in Iranian criminal policy. In contrast, international human rights instruments - such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights and specific instruments recognizing the human right to water - explicitly emphasize the necessity of such a linkage and the obligation of states to ensure it.

Conclusion: Unlike the international criminal policy approach, Iranian criminal policy does not clearly differentiate between serious (large-scale) and minor offences against water resources. However, offences such as large-scale pollution of water resources should, in principle, be subject to stringent criminal sanctions. Strengthening this differentiation, in line with the severity of harm, would enhance the effectiveness of environmental criminal policy and better align it with international standards.

Keywords: Crimes against Water; Sustainable Development; Environmental Crimes; Human Rights; Iranian Criminal Policy; Public Health Protection

Corresponding Author: Mehdi Esmaeili; **Email:** dresmaeli@yahoo.com

Received: May 20, 2024; **Accepted:** March 03, 2025; **Published Online:** June 02, 2026

Please cite this article as:

Rostami Lameshkan R, Esmaeili M, Haji Tabar Firouzjaei H, Abbasi A. Investigating Investigating the Relationship between Crimes against Water and the Human Right to Access Safe and Hygienic Drinking Water in Iranian Criminal Policy and the International Human Rights System. Medical Law Journal. 2026; 20: e9.

Copyright©2026, the Authors. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format for any purpose, even commercially) and Adapt (remix, transform and build upon the material for any purpose, even commercially) under CC BY 4.0 terms.

دسترسی آزاد | مقاله پژوهشی

مجله حقوق پزشکی

دوره بیستم، ۱۴۰۵

Journal Homepage: http://ijmedicallaw.ir

بررسی ارتباط میان جرائم علیه آب با حق بشری دسترسی به آب آشامیدنی بهداشتی و سالم در سیاست جنایی ایران و نظام حقوق بین‌الملل بشر

رحمان رستمی لامشکن[۱]، مهدی اسماعیلی[۲*]، حسن حاجی‌تبار فیروزجایی[۳]، اصغر عباسی[۴]

۱. گروه حقوق، واحد آیتا... آملی، دانشگاه آزاد اسلامی، آمل، ایران.

۲. گروه حقوق، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

۳. گروه حقوق، واحد قائم‌شهر، دانشگاه آزاد اسلامی، قائمشهر، ایران.

۴. گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، واحد چالوس، دانشگاه آزاد اسلامی، چالوس، ایران.

چکیده

زمینه و هدف: جرائم علیه آب، موجب تنش‌های عمده میان اشخاص استفاده‌کننده از آب هم در سطوح داخلی هم در سطوح بین‌المللی می‌گردد. این جرائم به ویژه با کمبود منابع آبی در سطح کره زمین تشدید می‌گردد، به نحوی که بر طبق پیش‌بینی سازمان ملل متحد تا سال ۲۰۲۵، دو میلیارد از جمعیت انسانی در مکان‌ها و یا تحت شرایطی زیست می‌کنند که در آن، کمبود منابع آبی به چشم می‌خورد. بدون شک آب یکی از مهم‌ترین اجزای محیط زیست است. از این رو جرائم علیه آب در سیاست جنایی ایران و عمده سیاست‌های جنایی در زمره جرائم علیه محیط زیست قرار گرفته است. اهدافی که در این تحقیق دنبال می‌شوند، عبارتند از: ۱ـ ارزیابی رویکرد سیاست جنایی ایران نسبت به ارتباط میان جرائم علیه آب و حق ببشری دسترسی آب آشامیدنی سالم و بهداشتی؛ ۲ـ ارزیابی رویکرد موجود در نظام حقوق بین‌الملل بشر نسبت به ارتباط میان جرائم علیه آب با حق بشری دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی؛ ۳ـ نهایتاً ارزیابی تفاوت‌ها و شباهت‌ها میان سیاست جنایی ایران و نظام حقوق بین‌الملل بشر نسبت به ارتباط میان جرائم علیه آب با حق بشری دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی است.

روش: روش تحقیق در این مقاله، توصیفی ـ تحلیلی است و در این راستا، از منابع معتبر کتابخانه‌ای، اعم از منابع دست اول در سیاست جنایی ایران و اسناد حقوق بشر بین‌الملل و منابع دست دوم، یعنی دکترین و رویه قضایی استفاده می‌شود.

ملاحظات اخلاقی: این تحقیق بر پایه اصول امانتداری علمی و صداقت و عدم تبعیض به رشته تحریر درآمده است.

یافته‌ها: ارتباط میان حق دسترسی به آب و مقابله با جرائم علیه آب، مشخص نشده است. این در حالی است که در اسناد حقوق بشری بین‌المللی، همچون اعلامیه جهانی حقوق بشر، میثاق بین‌الملل حقوق مدنی و سیاسی و اسناد خاص بین‌المللی ناظر بر حق بر آب به ضرورت این پیوند تصریح شده است.

نتیجه‌گیری: در سیاست جنایی ایران برخلاف سیاست جنایی بین‌المللی میان جرائم عمده و خرد علیه آب تفکیک ایجاد نشده است، در حالی که جرائمی، مانند آلودگی عمده منابع آبی باید با ضمانت اجراهای بسیار سنگین مواجه شوند.

واژگان کلیدی: جرائم علیه آب؛ توسعه پایدار؛ جرائم محیط زیستی؛ حقوق بشر؛ سیاست جنایی ایران؛ پیشگیری از بیماری

نویسنده مسئول: مهدی اسماعیلی؛ **پست الکترونیک:** dresmaeli@yahoo.com

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۲/۳۱؛ **تاریخ پذیرش:** ۱۴۰۳/۱۲/۱۳؛ **تاریخ انتشار:** ۱۴۰۵/۰۳/۱۲

خواهشمند است این مقاله به روش زیر مورد استناد قرار گیرد:

Rostami Lameshkan R, Esmaeili M, Haji Tabar Firouzjaei H, Abbasi A. Investigating Investigating the Relationship between Crimes against Water and the Human Right to Access Safe and Hygienic Drinking Water in Iranian Criminal Policy and the International Human Rights System. Medical Law Journal. 2026; 20: e9.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد.

مقدمه

حق بر آب که دسترسی به آب آشامیدنی سالم نیز زیرمجموعه آن تلقی می‌شود، در زمره حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی است که هم در میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مندرج شده است و هم خود پیش‌شرط تحقق سایر حق‌های بشری، از جمله حق بر حیات است. بر مبنای این حق، دولت‌ها از این تکلیف برخوردارند که دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی در ارتباط با مصارف بهداشتی، آشامیدنی و خانگی تأمین کنند (۱). در همین ارتباط، قطع‌نامه شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد با عنوان «حقوق بشر برای آب آشامیدنی سالم و بهداشتی»، برای حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشت و جرم‌انگاری‌هایی که در مقابل نقض آن صورت می‌گیرد، یک مبنای حقوق بشری قرار داده است و از دولت‌ها درخواست نموده است تا در جرم‌انگاری‌های خویش، مبنای حقوق بشری جرائم علیه آب را مورد نظر قرار بدهند (۲). اهمیت حق بر دسترسی به آب آشامیدنی سالم آن چنان بوده است که سازمان ملل متحد، اقدام به تعیین گزارشگر ویژه‌ای تحت عنوان «گزارشگر ویژه حقوق بشر در مورد آب آشامیدنی سالم و بهداشتی (Special Rapporteur on the Human Rights to Safe Drinking Water and Sanitation)» نموده است. به صورت کلی، ارتباط میان حق بر آب آشامیدنی سالم و جرم‌انگاری جرائم علیه آب از طریق گفتمان توسعه پایدار می‌گذرد، به شکلی که در اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری، جرائم پایدار علیه منابع آب به عنوان جنایات علیه بشریت اطلاق شده‌اند (۳).

دسترسی به آب آشامیدنی سالم و مبارزه با نقض آن به عنوان یکی از حقوق به رسمیت‌شناخته بین‌المللی بشری درآمده است و از حق استانداردهای مناسب زندگی در بند ۱ ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ناشی شده است. در ۲۹ جولای ۲۰۱۰، مجمع عمومی ملل متحد یک قطع‌نامه تاریخی را به تصویب رسانید که در آن، «حق به آب آشامیدنی ایمن و بهداشتی را به عنوان یک حق بشری که برای بهره‌مندی کامل از حیات و تمامی حقوق بشر، لازم و ضروری است» به رسمیت شناخته است، به علاوه از سال ۲۰۱۵، مجمع عمومی و شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، حق بر آب آشامیدنی سالم و حق بر بهداشت را به عنوان دو حق بشری مرتبط، اما مستقل از یکدیگر به رسمیت شناخت.

حقوق بین‌الملل بشر، دولت‌ها را ملزم نموده است تا به سمت تحقق دسترسی جهانی به آب و بهداشت برای همه بدون هرگونه تبعیض حرکت نمایند، در حالی که این نوع دسترسی را به عنوان یک دسترسی اولویت‌دار بایستی تلقی نمایند.

توجه به حق بشری دسترسی به آب در سطوح اعلامیه‌های تفسیری سازمان ملل متحد نیز صورت گرفته است. کمیته بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به عنوان نهاد ناظر سازمان ملل متحد در حوزه میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در نظریه تفسیری شماره ۱۵ خود، مؤلفه‌هایی را برای حق بشری دسترسی به آب ذکر نموده است که عبارتند از: ۱ـ دسترس‌پذیری؛ ۲ـ مقدوربودن؛ ۳ـ تأمین‌پذیری؛ ۴ـ کیفیت و ایمنی؛ ۵ـ قابلیت پذیرش.

جرائم علیه آب را می‌توان هرگونه نقض داخلی یا بین‌المللی قوانین یا کنوانسیون‌های بین‌المللی ناظر بر آب دانست که به منظور تضمین و حفاظت از منابع آبی ضرورت دارد، البته تعاریف دیگری نیز از جرائم علیه آب وجود دارند. برای نمونه، برخی، جرائم علیه آب را هرگونه رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل عامدانه تفسیر نموده‌اند که به منظور صدمه به سیستم‌های اکولوژیکی و بیولوژیکی آبی صورت می‌گیرد (۴). بدون تردید، قدرت هر کشوری برای تنظیم، تخصیص و کنترل منابع آب در درجه نخست به وجود چهارچوب‌های حقوقی مدون در زمینه مدیریت و حفاظت از منابع آب و جرم‌انگاری رفتارهای متخلفانه علیه این منابع بستگی دارد. این در حالی است که قوانین موجود در زمینه حفاظت از منابع آب و جرم‌انگاری رفتارهای متخلفانه علیه آن منابع، پراکنده بوده و اغلب با ضمانت اجرای کافی همراه نیستند (۵). حفاظت از منابع آب و ضرورت جرم‌انگاری رفتارهای متخلفانه و زیان‌بار علیه منابع آب، علاوه بر اسناد حقوقی داخلی در سطح اسناد بین‌المللی نیز مورد توجه قرار گرفته‌اند، به نحوی که از جمله آن می‌توان کنوانسیون منع تبعیض علیه زنان،

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد.

کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک، پروتکل آب و بهداشت سازمان ملل متحد در ارتباط با حمایت از آب‌های زیرزمینی، کنوانسیون بین‌المللی حقوق معلولین، کنوانسیون حفاظت از طبیعت و منابع طبیعی اتحادیه آفریقایی و نهایتاً قطع‌نامه ۲۰۰۱ مجمع عمومی سازمان ملل متحد در ارتباط با حق انسانی برای آب و بهداشت را نام برد که در آن‌ها، حفاظت از منابع آب و ضرورت جرم‌انگاری رفتارهای متخلفانه علیه منابع آبی مورد استناد قرار گرفته است. بررسی‌ها نشان می‌دهد هیچ تعریفی از جرائم علیه منابع آب یا جرائم علیه آب در اسناد حقوقی، اعم از اسناد حقوقی داخلی و اسناد حقوقی بین‌المللی وجود ندارد و صرفاً به مصادیق آن اشاره شده است.

به چند عامل به عنوان ضرورت و اهمیت تحقیق حاضر می‌توان اشاره نمود: اولاً اینکه مبنای نوین جرم‌انگاری در جرائم علیه آب به مانند سایر حوزه‌های کیفری، حقوق بشری شده است و بدیهی است که مهم‌ترین مبنای حقوق بشری، حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی است، لذا ارتباط میان جرائم علیه آب و حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی از این بعد قابلیت تحلیل دارد؛ ثانیاً در اسناد بین‌المللی ناظر بر جرائم علیه آب، به دولت‌ها توصیه شده است تا اقدامات پیشگیرانه به جای مقابله‌ای را در زمینه جرائم علیه آب اتخاذ نمایند که از این منظر نیز تحقیق حاضر از اهمیت برخوردار می‌گردد.

در ارتباط با تحقیقاتی که در ارتباط با جرائم علیه آب و ارتباط آن با حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی، صورت پذیرفته است؛ صرفاً تحقیقاتی قابل اشاره است که به یکی از دو بعد جرائم علیه آب و یا حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی در آن‌ها اشاره شده است. در این خصوص، می‌توان در هر صورت به تحقیقات ذیل اشاره نمود:

مرادی (۱۳۸۹ ش.) در کتابی تحت عنوان «جرائم آبی در عرصه سیاست جنایی ایران» چاپ‌شده در انتشارات مجتمع علمی و فرهنگی مجد به این موضوع اشاره شده است، مباحث عمده و اصلی که در این کتاب می‌توان به آن اشاره نمود، شامل سه بخش بوده که کلیات، شناسایی و تحلیل سیاست جنایی کنونی ایران در ارتباط با جرائم علیه آب و نهایتاً ارزشیابی و سنجش سیاست جنایی ایران در زمینه مقابله با جرائم علیه آب. این تحقیق، اگرچه به عنوان یک تحقیق ارزشمند بوده، اما در آن به جنبه‌های ارتباطاتی با حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی پرداخته نشده است.

بزرگ حداد، عبدی و کاظمی (۱۳۸۹ ش.) در کتابی تحت عنوان «قوانین و حقوق آب در مدیریت آب‌های مرزی» چاپ‌شده مرکز نشر دانشگاهی به این موضوع پرداخته‌اند که حقوق آب چیست و چه قوانینی هم از لحاظ حقوقی هم از لحاظ کیفری در ارتباط با تخلفات در حوزه مدیریت آب‌های مرزی وجود دارد. با این حال، این کتاب خود را محدود به آب‌های مرزی نموده است، در حالی که در این مقاله صرفاً آب‌های مرزی مورد نظر نیست.

سؤال اصلی که در این مقاله مطرح می‌باشد، این است که با توجه به تحولات حقوق بشر بین‌المللی در ارتباط با انواع جرم‌انگاری در نظام‌های سیاست جنایی، چه ارتباطی میان جرائم علیه آب و حق دسترسی به آب آشامیدنی بهداشتی و سالم در نظام کیفری ایران و نظام حقوق بشر بین‌المللی وجود دارد و اینکه آیا این دو رویکرد با یکدیگر متفاوت هستند یا خیر؟

روش

روش تحقیق در مقاله حاضر، توصیفی ـ تحلیلی است و با استفاده از روش کتابخانه‌ای به بررسی موضوع مورد اشاره پرداخته و جمع‌آوری داده‌ها با مراجعه به اسناد، کتب و مقالات صورت گرفته است.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر جنبه‌های اخلاقی مطالعه کتابخانه‌ای شامل اصالت متون، صداقت و امانتداری رعایت شده است.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

یافته‌ها

در سیاست جنایی ایران، چندین چالش عمده با توجه به رویکرد موجود در اسناد حقوق بشر بین‌المللی و مبنا قرارگرفتن آب آشامیدنی سالم و بهداشتی به چشم می‌خورد: اولاً اینکه برخلاف اسناد حقوق بشر بین‌المللی که در آن، حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی به عنوان یک حق انسانی مورد تأکید قرار گرفته است، در نظام سیاست جنایی ایران، معیار سلامت و کیفیت آب مشخص نشده است و مشخص نیست که به چه نوع آبی، آب آشامیدنی سالم و بهداشتی اطلاق می‌شود که پایین‌تر از آن، به عنوان آب آلوده تلقی شده و جرائم علیه آب واقع می‌شود؛ ثانیاً جرائم علیه آب به عنوان یک جرم علیه حق انسانی دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی به رسمیت شناخته نشده است، به این معنا که مشخص نیست که در سیاست جنایی ایران، در صورت عدم دسترسی غیر شهروندان، یعنی اتباع سایر کشورها که در ایران زیست می‌نمایند، آیا امکان اقامه دعوی وجود دارد، به ویژه در مواردی که این اتباع، غیر قانونی هستند؛ ثالثاً در اسناد حقوق بشر بین‌المللی ناظر بر حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی، بر مبنای جنسیت، سن و وضعیت سلامت افراد از دولت‌ها خواسته شده است تا در تضمین حق مزبور برای زنان، کودکان و افراد دارای معلولیت توجه ویژه‌ای داشته باشند. به عبارت دیگر، می‌توان این چنین برداشت نمود که در صورتی که بزه‌دیدگان جرائم علیه آب، زنان، کودکان و افراد دارای معلولیت باشند، مجازات تشدید شود که این چنین رویکردهایی نیز دیده نمی‌شود.

بحث

۱. مفهوم‌شناسی جرائم علیه آب و حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی در سیاست‌های جنایی ایران و بین‌المللی

۱-۱. شناسایی ابعاد جرائم علیه آب: همان‌طور که پیش‌تر نیز گفته شد، در قوانین و مقررات کشورمان، هیچ تعریفی از جرائم علیه منابع آب ارائه نشده است، بلکه صرفاً به بیان مصادیق آن‌ها اکتفا شده است. در دکترین دو معنای عام و خاص برای جرائم علیه منابع آب دیده می‌شود. جرائم آبی در معنای عام شامل تمامی جرائم است که اشخاص در حوزه آب مرتکب می‌شوند، یعنی تمام جرائمی که مستقیم و غیر مستقیم به آب صدمه می‌زند، این جرائم می‌تواند از لحظه تولید و استحصال آب، تا مرحله توزیع و مصرف آب به وقوع بپیوندد، مانند جرم آلودگی آب و جرائم علیه تأسیسات آبی، تصرف و تجاوز به حریم و بستر رودخانه‌ها، اما جرائم آبی در معنای خاص آن فقط شامل جرائمی است که مستقیماً به خود منابع آب صدمه و آسیب وارد می‌آورند. با توجه به موارد پیش‌گفته، جرائم آبی را می‌توان به دو دسته جرائم نسبت به آب و جرائم نسبت به اموال و تأسیسات آبی تقسیم نمود. جرائم نسبت به آب را نیز می‌توان به جرائم آلوده‌ساز منابع آبی سطحی و زیرزمینی و جرائم ناشی از استیصال و بهره‌برداری غیر مجاز و یا جرائم کیفی از منابع آب‌های سطحی و زیرزمینی تقسیم کرد. قانون‌گذار ایرانی پیش از انقلاب اسلامی، با تصویب قوانین متعدد، ضمن بیان مسائل مرتبط با آب، در پاره‌ای از مقررات قانونی به جرم‌انگاری برخی از رفتارها و تعیین مجازات در ارتباط با آن‌ها اقدام نموده است و در برخی دیگر آلودن آب ممنوع اعلام شده است. به عنوان نمونه، ماده ۲۰ قانون طرز جلوگیری از بیماری آمیزشی و بیماری‌های واگیردار مصوب ۱۳۲۰/۰۳/۱۱ که به موجب آن آلوده‌نمودن آب‌هایی که به مصرف شرب می‌رسند، ممنوع اعلام شده است. جدا از این، قانون‌گذار در بند «د» ماده ۱۲ و ماده ۱۳ قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶/۰۳/۱۶ و نیز اصلاحات بعدی آن در سال‌های ۱۳۵۳ و ۱۳۷۵ به این امر اشاره نموده است و مقرر می‌دارد: «آلوده‌کردن آب رودخانه‌ها و دریاچه‌ها، قنوات، برکه‌ها و مرداب‌ها، تالاب‌های حفاظت شده، چشمه‌ها و آبشخورها به مواردی که موجب آلودگی آب و از بین‌رفتن آبزیان می‌شود» جرم تلقی می‌گردد. قانون‌گذار همچنین در ماده ۵۵ قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن مصوب ۱۳۴۷ به این موضوع اشاره نمود که آلوده‌نمودن منابع آبی، جرم است. نهایتاً در بند ۵ ماده ۶۰ همین قانون تصریح شده است که: «هرکس عمداً آب رودخانه و انهار عمومی و جویبارها

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

و مخازن و منابع و قنوات و چاه‌ها را با اضافه‌کردن مواد خارجی به نحو مندرج در ماده ۵۶ این قانون آلوده نماید، در مواردی که منبع آب به عنوان منبع آب آشامیدنی به کار می‌رود و مرتکب به موجب این قانون و سایر قوانین مربوطه نیز مورد تعقیب کیفری قرار می‌گیرد.»

۱-۲. شناسایی حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی: حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی یکی از حقوق شناخته‌شده بشری است که از حق به استانداردهای مناسب زندگی که در بند ۱ ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مندرج شده است، نشأت می‌پذیرد. علاوه بر این، اسناد بین‌المللی متعددی نیز در زمینه شناسایی این حق وجود دارد. برای نمونه در ۲۸ جولای ۲۰۱۰، مجمع عمومی ملل متحد یک قطع‌نامه تاریخی به تصویب رسانید با عنوان «حق بر آب آشامیدنی سالم و بهداشتی به عنوان یک حق بشری که برای تحقق کامل حیات و حقوق بشر ضروری است»، ضمن اینکه از سال ۲۰۱۵، مجمع عمومی ملل متحد و شورای حقوق بشر این سازمان، حق دسترسی به آب آشامیدانی سالم و حق بر سلامت را به عنوان دو حق بشری جداگانه، اما مرتبط با یکدیگر مورد پذیرش قرار داد.

حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی امروزه در ادبیات حقوق بشر بین‌المللی به عنوان یک «حق انسانی» مطرح شده است؛ برآمد این چنین گزاره‌ای به صورت مشخص در نشست بیست و نهم کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی ملل متحد، خود را نمایان ساخت که دولت‌ها بایستی بدون تبعیض میان اتباع خود و سایر افرادی که در قلمروی سرزمینی آن‌ها زیست می‌نمایند، اقدام به دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی نمایند. از این رو، یک دولت نمی‌تواند دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی صرفاً به اتباع خود محدود نماید. دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی آنچنان در ادبیات حقوق بشر بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته است که حتی دسترسی به آن برای گروه‌های آسیب‌پذیر همچون زنان، کودکان و افراد دارای معلولیت تأکید شده است. برای نمونه در شق «هـ» بند ۲ ماده ۱۴ کنوانسیون محو هرگونه تبعیض علیه زنان (۱۹۷۹ م.)، شق «ج» بند ۲ ماده ۲۴ کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک، شق «الف» بند ۲ ماده ۲۸ کنوانسیون بین‌المللی حقوق معلولین.

از سوی دیگر، تفاوت در شرایط اقتصادی و اجتماعی افراد نیز نبایستی موجب تبعیض در کیفیت آب ارائه شده باشد، به نحوی که افرادی که دارای موقعیت اقتصادی و اجتماعی مناسب‌تری هستند از آب آشامیدنی سالم‌تر و باکیفیت‌تر برخوردار باشند، در حالی که افرادی که در حاشیه شهرها یا در نقاط پایین شهر زندگی می‌نمایند، از این کیفیت و سلامت آب بهره‌مند نباشند. این موضوع در کنفرانس سازمان ملل متحد در ارتباط با آب موسوم به کنفرانس ماردل پلاتا که در سال ۱۹۷۷ در آرژانتین برگزار گردید، مورد تأکید قرار گرفت، به این صورت که: «انسان صرف نظر از شرایط اجتماعی، اقتصادی و در هر سطحی از توسعه که باشد، باید حق دسترسی به آب آشامیدنی را در مقدار و با کیفیتی مناسب با نیازهای اساسی خود داشته باشد.»

در ادبیات حقوقی بین‌المللی نیز به تعریف جرائم علیه منابع آب توجه نشده است. این در حالی است که حق دسترسی به آب به عنوان یکی از حقوق بنیادین بشر در اسناد بین‌المللی حقوق بشر، مانند میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی مورد تأکید قرار گرفته است، اما جرم‌انگاری در این زمینه به نظام حقوق داخلی دولت‌ها احاله شده است.

امروزه، به جرائم علیه منابع آب در قالب جرم‌شناسی سبز توجه می‌شود. در جرم‌شناسی سبز، محققان برای توسعه مفهوم جرائم علیه آب بر قوانین جزایی داخلی تکیه کرده‌اند. تعدادی از معاهدات بین‌المللی و قواعد عرفی به طور مستقیم یا غیر مستقیم به جنایات علیه آب می‌پردازند و شورای امنیت سازمان ملل نیز به جرائم علیه آب توسط گروه‌های تروریستی و طرف‌های درگیری مسلحانه رسیدگی کرده است. جنایات علیه آب ممکن است نه‌تنها قوانین کیفری داخلی، بلکه قوانین بین‌المللی بشردوستانه و حقوق بشر را نیز نقض کند (۶). منابع آب اغلب در میانه درگیری‌های مسلحانه گرفتار می‌شود. آن‌ها

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

برای جمعیت ضروری هستند. آب‌ها همچنین می‌توانند به عنوان یک سلاح برای تضعیف دشمن با گلوله باران لوله‌های آب یا زیرساخت‌های تأمین آب استفاده شوند. بمباران سازه‌های آبی در مناطق مختلف درگیری، به عنوان مثال در اوکراین، فاجعه‌انگیز است. این زیرساخت‌ها به ویژه به تأمین آب برای جمعیت غیر نظامی و تأمین آب برای بیمارستان‌ها کمک می‌کند. تسخیر سدها توسط داعش، همان‌طور که در شمال عراق در سال ۲۰۱۴ اتفاق افتاد، به نوبه خود خطر رهاسازی آب از یک مخزن را به سیل در مناطق و منازل پایین‌دست و واردکردن خسارات عظیم به همراه دارد.

حقوق مخاصمات مسلحانه تلاش می‌کند تا اثرات یک درگیری را با رعایت منطق جنگ محدود کند. تفکیک میان اهداف نظامی و غیر نظامی، اصل ضرورت نظامی و اصل تناسب بایستی در زمینه دسترسی به منابع آبی در مناطق مخاصمات مسلحانه مد نظر قرار بگیرد. در رابطه با منابع آب، حقوق بین‌الملل بشردوستانه نیز دارای قواعد خاصی است که از جمله آن‌ها می‌توان به ممنوعیت مسمومیت با آن‌ها به عنوان وسیله مبارزه، ممنوعیت تخریب سدها و مخازن، ممنوعیت تخریب کالاهای ضروری برای بقای آب‌ها اشاره کرد.

۲. رویکرد منابع جرائم علیه آب در سیاست جنایی ایران و بین‌المللی: در وهله نخست، باید به چند چالش عمده در زمینه جرائم علیه آب در سیاست جنایی ایران توجه نمود که در تحلیل بخش مربوط به منابع جرائم علیه آب مفید فایده می‌شود: اولاً عدم توجه قوه مجریه به برخی از قوانین و اسناد بالادستی در حوزه مدیریت آب است برای نمونه قوه مجریه به موجب راهکارهای مندرج در بخش آب و کشاورزی برنامه سوم توسعه جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۹/۱۰/۲۱ هیأت وزیران) ملزم شده بود تا به منظور رفع مشکلات در زمینه دسترسی عمومی به منابع آب و مدیریت این منابع، قانونی تحت عنوان «قانون جامع آب کشور با اصلاح قانون توزیع عادلانه آب» را تدوین و جهت سیر مراحل قانونی به مجلس شورای اسلامی ارائه دهد، این قانون که بخشی از آن به جرم‌انگاری رفتارهای متخلفانه علیه آب اختصاص داده شده بود، می‌توانست مانع از پراکندگی جرم‌انگاری جرائم علیه آب که هم‌اینک در قوانین مختلف قابل مشاهده است، گردد؛ ثانیاً با وجود فرآیند روبه رشد شهرنشینی در طول چند دهه اخیر در ایران و استفاده گسترده از آب در محیط شهری، اما در شرایط کنونی جرم‌انگاری در حوزه حقوق آب شهری به نحو منطقی صورت نگرفته است، این در حالی است که حوزه اصلی که در آن، حق آب آشامیدنی سالم و بهداشتی مطرح می‌شود، در حقوق آب شهری است؛ ثالثاً یکی از مهم‌ترین مواردی که در اسناد حقوق بشر بین‌المللی بدان تأکید شده است و در نظام سیاست جنایی ایران همچنان به آن پرداخته نشده است، جرم‌انگاری رفتارهای مجرمانه‌ای است که موجب آلودگی بلندمدت در منابع آبی می‌گردد یا مواردی که آلودگی به صورت غیر مستقیم در منابع آبی واقع می‌شود.

۲-۱. منابع ناظر بر جرائم علیه آب در حقوق ایران: قانون‌گذار ایران در حمایت از منابع آبی، بیش از ۱۰۰ عنوان قانون مرتبط با آب را از ابتدای دوره قانون‌گذاری، یعنی سال ۱۲۸۵ تاکنون به تصویب رسانیده است. از این تعداد، ۴۴ عنوان قانون مرتبط با آب بین سال‌های ۱۲۸۵ تا ۱۳۴۷ در زمینه آب به تصویب رسیده است و از سال ۱۳۴۷ تا ۱۳۵۸ نیز تعداد ۱۳ قانون مرتبط با آب که یکی از مهم‌ترین آن، قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن است از تصویب قانون‌گذار گذشت با تصویب این قانون به عنوان قانون اختصاصی آب با ملی‌شدن آب‌ها مالکیت خصوصی آب‌ها در کشور ایران به پایان پذیرفت و از سال ۱۳۵۸ تاکنون، بالغ بر ۵۵ قانون به تصویب رسیده که از مهم‌ترین آن‌ها می‌توان به قانون توزیع عادلانه آب اشاره کرد که در سال ۱۳۶۱ به تصویب قانون‌گذار رسیده است. آخرین قانون در حوزه آب را می‌توان قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیر مجاز آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶ نام برد، البته برخی از این قوانین، با وجود قانون جدید نسخ و برخی همچنان لازم‌الاجرا می‌باشند. با این وجود، در هیچ یک از قوانین پیش‌گفته‌شده، تعریفی از جرائم آبی بیان نشده است.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

با توجه به اینکه در این مقاله به ارتباط میان جرائم علیه آب و حق بر آشامیدنی سالم و بهداشتی پرداخته شده است، طبیعتاً قوانینی که در حوزه عمومی آب بدون توجه به حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی به رشته تحریر درآمده‌اند، مورد نظر نمی‌باشد. برای نمونه قانون حفاظت دریاها و رودخانه مرزی از آلودگی با مواد نفتی مصوب ۱۳۵۴، یکی از قوانین است که در ماده دو آن، اتفاقاً آلودگی نفتی آبی به عنوان یک جرم علیه آب معرفی شده است، اما بدیهی است که این قانون به حق دسترسی به آب سالم و آشامیدنی ارتباطی ندارد.

۲-۱-۱. قانون اساسی: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به عنوان مهم‌ترین سند تقنینی در سلسله‌مراتب قانون‌گذاری در اصول ۴۴ و ۴۵ به طور مستقیم و در اصول ۵۰ و ۱۵۳ به طور غیر مستقیم به موضوع آب پرداخته است. در اصل ۴۴ قانون اساسی، مالکیت سدها و شبکه‌های بزرگ آب‌رسانی به صورت عمومی توصیف و امتیازات خصوصی در این زمینه لغو شده است. از این رو، از منظر قانون اساسی، منابع آبی مستفاد از اصل ۴۵ همین قانون جزء انفال محسوب شده‌اند، بدین‌معنا که آب متعلق به همه است و در اختیار دولت قرار دارد (۷).

اصل پنجاهم قانون اساسی نیز در راستای حفاظت از منابع آبی بیان داشته است که: «در جمهوری اسلامی، حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعدی باید در آن، حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو، فعالیت‌های اقتصادی و غیر آنکه با آلودگی محیط زیستی یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است.» اصل ۵۰ قانون اساسی یکی از اصلی‌ترین اصول قانونی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران است که می‌تواند به عنوان یکی از مبانی عمده جرم‌انگاری جرائم علیه آب تفسیر شود، چراکه در این اصل به توسعه پایدار و حفاظت از حقوق نسل‌های فعلی و آینده به عنوان مبانی عمده جرم‌انگاری در این زمینه اشاره شده است (۸).

۲-۱-۲. قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه کشور: در قوانین برنامه‌های پنج‌ساله توسعه کشور، همواره مواد اختصاصی در زمینه حفاظت از منابع آب و جلوگیری از ارتکاب جرائم علیه منابع آبی مندرج شده است، از جمله می‌توان به مواد ۱۴۰ تا ۱۴۲ قانون برنامه پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران اشاره نمود که در ارتباط با منابع آب تصریح شده است، در بند ۲ ماده ۱۴۰ که: «اقدامات حفاظتی و جلوگیری و مسلوب‌المنفعه‌کردن برداشت‌های غیر مجاز از منابع آب زیرزمینی در چهارچوب‌های قانون تعیین تکلیف چاه‌های آب فاقد پروانه.» همچنین در آخرین برنامه پنج سال توسعه کشور که برنامه پنج‌ساله هفتم توسعه کشور بوده است، نیز به اقدامات پیشگیرانه از جرائم علیه آب توجه شده است، بدین‌صورت که از جمله در ماده ۴۰ این قانون برنامه قید شده است که: «به منظور حفظ منابع آبی، تعادل بخشی و مهار افت سطح آب‌های زیرزمینی و جلوگیری از اضافه برداشت از منابع آبی کشور، اقدامات زیر انجام می‌شود:

۱ـ دستگاه‌های اجرایی، مؤسسات و نهادهای عمومی غیر دولتی، نهادهای انقلاب اسلامی جمهوری اسلامی ایران و نیروهای مسلح مکلفند با همکاری وزارت نیرو در سال اول اجرای برنامه، تمامی منابع آبی در اختیار را به ابزار اندازه‌گیری هوشمند استاندارد تحت پایش این وزارتخانه، مجهز و مصارف آب خود را در سقف مجاز اعلامی وزارت مذکور تنظیم نمایند.» بدیهی است که حفظ منابع آبی، تعادل بخشی و مهار افت سطح آب‌های زیرزمینی و جلوگیری از اضافه برداشت از منابع آبی کشور، به عنوان یکی از اقدامات پیشگیرانه در زمینه پیشگیری از ارتکاب جرائم علیه آب می‌تواند مورد استفاده قرار بگیرد.

۲-۱-۳. قانون مجازات اسلامی: قانون‌گذار ایرانی در ماده ۶۸۸ بخش تعزیرات قانون مجازات اسلامی، در راستای حفاظت از محیط زیست، هرگونه اقدام علیه بهداشت عمومی، از جمله آلوده‌کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده و... را جرم‌انگاری نموده است. پیش از آنکه این ماده تحلیل شود، بایستی متن این ماده مورد اشاره قرار بگیرد.

«هر اقدامی که تهدید علیه بهداشت عمومی شناخته شود، از قبیل آلوده‌کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده،

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

دفع غیر بهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زائد، ریختن مواد مسموم‌کننده در رودخانه‌ها و زباله در خیابان‌ها، کشتار غیر مجاز دام، استفاده غیر مجاز فاضلاب خام یا پساب تصفیه‌خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی ممنوع می‌باشد و مرتکبین چنانچه طبق قوانین خاص مشمول مجازات شدیدتری نباشند به حبس تا یک سال محکوم خواهند شد.

تبصره ۱: تشخیص این‌که اقدام مزبور تهدید علیه بهداشت عمومی و آلودگی محیط زیست شناخته می‌شود یا خیر و نیز اعلام جرم مذکور بر عهده وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی و سازمان‌حفاظت محیط زیست می‌باشد.

تبصره ۲: منظور از آلودگی محیط زیست عبارتست از پخش یا آمیختن مواد خارجی به آب یا هوا یاخاک یا زمین به میزانی که کیفیت فیزیکی، شیمیایی یا بیولوژیک آن را به طوری که به حال انسان یا سایر موجودات زنده یا گیاهان یا آثار یا ابنیه مضر باشد، تغییر دهد.»

همچنین در کنار این ماده، قانون اصلاح تبصره ۱ ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی (تعزیرات) مصوب ۱۳۷۵/۰۳/۰۲ داریم که توجه بدان ضرورت می‌یابد. آنچه از مفهوم و منطوق ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی برمی‌آید، این است که تشخیص و اعلام جرم تهدید علیه بهداشت عمومی با وزارت بهداشت، درمان و آموزش و پزشکی، تشخیص و اعلام جرم آلودگی محیط زیست با سازمان حفاظت محیط زیست و تشخیص و اعلام جرم کشتار غیر مجاز دام و دفع فضولات دامی بر عهده سازمان دام‌پزشکی نهاده شده است. به عنوان مثال: سازمان حفاظت محیط زیست نمی‌تواند در زمان اعلام جرم یک واحد صنعتی به واسطه دفع غیر اصولی فاضلاب، به تهدید علیه بهداشت عمومی استناد نماید، زیرا اعلام جرم تهدید علیه بهداشت عمومی بر عهده وزارت بهداشت می‌باشد و سازمان حفاظت محیط زیست در موضوع مرقوم می‌بایست نسبت به آلودگی محیط زیست اعلام‌کننده جرم باشد. علاوه بر این مراجع با توجه به اصول حقوق کیفری، اعلام جرم و تعقیب آن از سوی سایر اشخاص حقیقی و حقوقی نیز امکان‌پذیر می‌باشد. این جرم، جرمی است مقید، به تعبیر دیگر با تحقق صرف فعل آلودگی، جرم تهدید علیه بهداشت عمومی محقق نمی‌گردد. بنابراین اگر عملی که صلاحیت تهدید علیه بهداشت عمومی را داشته باشد، لکن منجر به اخلال در بهداشت نشود، قابل تعقیب نخواهد بود، چراکه جرم تهدید علیه بهداشت عمومی پس از تأثیر بر سلامت جسمانی، روانی و اجتماعی انسان محقق شده و همان‌طوری که مبرهن است، هر آلودگی نمی‌تواند وسعت تهدید علیه بهداشت عمومی را شامل شود. از عمده موارد مهمی که در ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی می‌توان از آن نام برد، احراز عنصر معنوی جرم در این ماده است. آنچه مسلم است، جرائم محیط زیست جرائمی عمدی هستند، لکن زمانی می‌توان فعل ارتکابی را جرم دانست که عنصر روانی جرم احراز شود و صرف وقوع آلودگی در شرایطی که تمامی ضوابط و ملاحظات رعایت شده باشد، مسئولیت کیفری را به دنبال نخواهد داشت. از دیگر چالش‌ها شناسایی شخص مسئول است، به این طریق که شخص حقیقی مسئول است یا شخص حقوقی در پاسخ به ابهام و سؤالی که مسئولیت کیفری متوجه چه کسی است، می‌توان این‌گونه نظر داد که ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی برای اشخاص حقیقی قابلیت اجرا دارد و ماده ۱۱ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست در جهت اعمال مجازات شخص حقوقی به کار برده می‌شود. بحث دیگر اینکه برخی این جرم را شروع به جرم می‌شمارند و استناد حقوقی را نیز واژه تهدید می‌دانند، علیهذا بایستی بیان داشت آنچه از مفهوم و منطوق ماده مذکور و واژه تهدید استنباط می‌گردد، اینکه تحقق فعل تهدید علیه بهداشت عمومی، حتی اگر صدمه و آسیبی به بهداشت وارد نسازد، جرم و مجازات را در پی خواهد داشت.

البته نکته‌ای که مهم می‌باشد، آن است که مصادیق تهدید علیه بهداشت عمومی احصا شده که مشتمل بر ممنوعیت آلوده‌کردن آب آشامیدنی یا توزیع آب آشامیدنی آلوده، دفع غیر بهداشتی فضولات انسانی و دامی و مواد زائد، ریختن مواد مسموم‌کننده در رودخانه‌ها، زباله‌ها در خیابان‌ها، کشتار غیر مجاز دام‌ها و استفاده غیر مجاز فاضلاب خام یا پساب تصفیه‌خانه‌های فاضلاب برای مصارف کشاورزی می‌باشد.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، تمثیل‌های مورد اشاره در حول محور آلودگی آب، آلودگی خاک، پسماند، کشتار غیر مجاز دام و آلودگی محصولات کشاورزی به واسطه استفاده غیر مجاز از فاضلاب می‌باشد، لذا تمام افعال مجرمانه‌ای که قابلیت انتساب به ماده ۶۸۸ قانون مجازات اسلامی را خواهند داشت، بایستی مصادیقی از محورهای مذکور باشند.

۲-۱-۴. قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن: تا پیش از تصویب قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن، این منبع در تملک خصوصی افراد تلقی می‌شد که در مواد متعدد قانون مدنی، از جمله مواد ۲۷، ۲۹، ۹۶، ۱۰۰، ۱۳۴ و چند ماده دیگر آمده است. برای نمونه ماده ۲۵ قانون مدنی مقرر داشته است که: «هیچ‌کس نمی‌تواند اموالی را که مورد استفاده عمومی است و مالک خاص ندارد، مالک شود.» تا قبل از ملی‌شدن آب و اینکه دولت، رژیم آب را به عنوان یک مسأله در حوزه حقوق عمومی درآورد، رژیم خصوصی حاکم بود و بعضی از منابع آبی می‌توانستند تحت تملک خصوصی قرار بگیرد. قانون مدنی در مواد ۹۶ و ۱۴۸ دقیقاً متوجه همین موضوع شده است، از جمله در ماده ۹۶ مقرر نموده است که: «چشمه واقع در زمین کسی محکوم به ملکیت صاحب زمین است، مگر اینکه دیگری نسبت به آن چشمه حقی داشته باشد» یا در ماده ۱۶۰ همین قانون که در فرض این سؤال نیز حاکم است، صحبت از مالکیت قنات یا چاه کرده است که هم‌اینک قابل بحث نیست.

با این حال، جدای از این موضوع، اما با تصویب قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن مصوب ۱۳۴۷/۰۴/۲۷، کلیه آب‌های کشور عمومی اعلام شده است و علاوه بر این تصریح شده است که منابع آبی، از جمله کانال‌ها و قنات‌ها، ثروت ملی بوده و متعلق به عموم مردم است. این قانون تا سال ۱۳۶۱که قانون توزیع عادلانه آب به تصویب رسید حاکمیت داشت. در ادامه قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ به تصویب رسید که در حال حاضر به عنوان قانون حاکم در بخش آب می‌باشد. در این قانون نیز نظام حقوقی عمومی آب مورد پذیرش قرار گرفت. مطابق ماده ۱ قانون مذکور مسئولیت حفظ و اجازه و نظارت بر بهره‌برداری از آب‌ها به دولت محول شده است و متولی اصلی آن، وزارت نیرو می‌باشد.

۲-۲. منابع جرائم علیه آب در اسناد بین‌المللی: حمایت از محیط زیست و منابع آبی نه‌تنها در نظام حقوقی داخلی کشورها، بلکه در عرصه بین‌المللی نیز از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است. از آغازین سال‌های دهه هفتاد میلادی بود که موضوع محیط زیست و موضوع حق بر آب به خصوص حق بر آب آشامیدنی سالم ابتدا در کشورهای صنعتی و سپس در سایر کشورها مورد توجه قرار گرفت. متعاقب برگزاری نشست‌ها و کنفرانس‌های بین‌المللی با محوریت مجمع عمومی سازمان ملل متحد و حتی توسط خود سازمان ملل متحد اسناد بسیار مهمی در حمایت از محیط زیست و منابع آبی به تصویب رسید. اولین کنفرانس بین‌المللی و جهانی درباره انسان و محیط زیست در ۱۶ ژوئن ۱۹۷۲ در شهر استکهلم پایتخت سوئد تشکیل گردید. این کنفرانس طی اصول ۲۶ گانه خود قواعدی را برای حفاظت محیط زیست مطرح کرد. پس از آن کنوانسیون‌ها و موافقت‌نامه‌های دو یا چندجانبه دیگر در جهت بهبودبخشیدن به وضعیت نابه‌سامان محیط زیست در سطح بین‌المللی و منطقه‌ای تنظیم و به تصویب رسید، از جمله آن می‌توان کنوانسیون جلوگیری از آلودگی دریایی ناشی از ریختن زائدات و سایر مواد مصوب ۲۹ دسامبر ۱۹۷۲، کنوانسیون بین‌المللی جلوگیری از آلودگی ناشی از کشتی‌ها، کنوانسیون منطقه‌ای کویت برای همکاری درباره حمایت و توسعه محیط زیست دریایی و نواحی ساحلی در برابر آلودگی ۱۹۷۸، کنوانسیون حفاظت محیط زیست دریایی دریای خزر و برگزاری کنفرانس جهانی سازمان ملل متحد درباره محیط زیست و توسعه در ژوئن ۱۹۹۲ در ریودوژانیرو و نیز کنفرانس بین‌المللی اجلاس زمین به علاوه پنج در سال ۱۹۷۷ (دستور کار ۲۱، منشوری برای آینده) را نام برد. در میان کنفرانس‌های برگزارشده کنفرانس جهانی سازمان ملل متحد درباره محیط زیست و توسعه و کنفرانس بین‌المللی اجلاس زمین به علاوه پنج را می‌توان به عنوان نقاط عطف کنفرانس‌های برگزارشده یاد کرد. در طول حدود دو قرن گذشته بیش از سیصد و اندی

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

معاهده، کنوانسیون، پروتکل و قرارداد دو یا چندجانبه منطقه‌ای و بین‌المللی و نیز قطع‌نامه‌های متعددی در این زمینه تدوین و تصویب شده است. کشور جمهوری اسلامی ایران نیز در راستای حمایت از محیط زیست و منابع آبی به بسیاری از معاهدات، کنوانسیون‌ها و پروتکل‌های جهانی و منطقه‌ای که در این‌باره تدوین و تصویب شده است، پیوسته است. از آن جمله می‌توان به کنوانسیون منطقه‌ای کویت برای همکاری درباره حمایت از محیط زیست دریایی در برابر آلودگی ۱۹۷۸ اشاره نمود که در مقدمه تصریح کرده است: «با آگاهی از اهمیتی که همکاری و هماهنگی اقدامات بر اساس منطقه‌ای با هدف حمایت از محیط زیست دریایی به سود کلیه طرف‌های ذی‌نفع من‌جمله نسل‌های آینده دارد» یا اینکه مقدمه کنوانسیون حفاظت از محیط زیست دریایی خزر موسوم به کنوانسیون تهران مورخه ۴ نوامبر ۲۰۰۳ نیز به موضوع حقوق آبی اشاره داشته است. همچنین اسناد حقوقی نرم نیز وجود دارند که جمهوری اسلامی ایران بدان‌ها پیوسته است که نمونه آن بیانیه یونسکو بر مسئولیت نسل‌های حاضر برای نسل آینده نوامبر ۱۹۹۷ است. ماده ۱ به نیازها و علایق نسل‌های آینده اشاره دارد، ماده ۲ بر آزادی انتخاب آیندگان تأکید دارد. ماده ۳ نگهداری و محافظت از حقوق بشر توسط نسل حاضر را مورد توجه قرار داده است. مطابق ماده ۴ نسل حاضر مسئول حفاظت از زندگی در زمین بوده و مسئولیت به ارث‌گذاشتن زمین برای نسل‌های آینده را بر عهده دارد. ماده ۵ بر حفاظت از محیط زیست تأکید دارد که بدین‌طریق نسل حاضر باید منابع طبیعی لازم را به منظور حفاظت از حیات بشری و توسعه آن برای نسل آینده حفاظت نمایند و متعهد گردند که نسل آینده در معرض آلودگی‌هایی که ممکن است سلامتی یا موجودیتشان را خطر بیاندازند، قرار نمی‌گیرند. مطابق ماده ۷ این اعلامیه نسل حاضر مسئولیت شناسایی، حمایت و تأمین میراث فرهنگی ملموس یا غیر ملموس و انتقال آن‌ها را به نسل‌های آینده به عهده گرفته است. در نهایت اینکه نسل حاضر بایستی این تضمین را بنمایند که آن‌ها نسل‌های آتی زندگی در صلح و امنیت را مطابق اصول حقوق بین‌الملل، حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین خواهند آموخت (۹).

در برنامه اقدام کنفرانس آب سازمان ملل در سال ۱۹۷۷ در شهر ماردل پلاتادر آرژانتین برگزار گردید. برای اولین‌بار به صراحت آب را به عنوان یک حق به رسمیت شناخت و اعلام کرد که «همه مردم، در هر مرحله از توسعه و شرایط اجتماعی و اقتصادی، حق دسترسی به آب آشامیدنی به مقدار و با کیفیت برابر برای رفع نیازهای اساسی خودرا دارند.» کنوانسیون رفع تبعیض علیه زنان مصوب ۱۹۷۹ که دستور کار را برای پایان‌دادن به تبعیض علیه زنان تعیین می‌کند، به صراحت به آب و بهداشت در متن خود اشاره می‌کند. ماده ۱۴ این کنوانسیون مقرر می‌دارد: «دولت‌های عضو باید تمام اقدامات مناسب را برای رفع تبعیض علیه زنان انجام دهند. مناطق روستایی به منظور حصول اطمینان از مشارکت و بهره‌مندی آنان از توسعه روستایی بر اساس برابری زن و مرد به ویژه، برای چنین زنانی این حق را تضمین خواهند کرد: ... برخورداری از شرایط زندگی مناسب، به ویژه در رابطه با مسکن، بهداشت، تأمین برق و آب، حمل و نقل و ارتباطات.» این کنوانسیون به صراحت به آب، بهداشت محیط و بهداشت اشاره کرده است. علاوه بر موارد پیش‌گفته، در ۲۸ ژوئیه ۲۰۱۰، مجمع عمومی سازمان ملل متحد از طریق قطع‌نامه ۲۹۲/۶۴ به صراحت حق بشر بر آب و فاضلاب را به رسمیت شناخت و اذعان کرد که آب آشامیدنی و بهداشت پاک برای تحقق همه حقوق بشر ضروری است. این قطع‌نامه از دولت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی می‌خواهد که منابع مالی، کمک به ظرفیت‌سازی و انتقال فناوری برای کمک به کشورها، به ویژه کشورهای در حال توسعه، فراهم کنند تا آب آشامیدنی و بهداشتی سالم، پاک، در دسترس و مقرون به صرفه برای همه فراهم کنند.

در نوامبر ۲۰۰۲، کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نظر عمومی شماره ۱۵ در مورد حق بر آب را تصویب کرد. بند ۱ ماده ۱ بیان می‌کند که «حق انسان بر آب برای داشتن زندگی با کرامت انسانی ضروری است و پیش نیاز تحقق سایر حقوق بشر است.» نظر شماره ۱۵ نیز حق آب را به عنوان حق

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

همه افراد برای داشتن آب کافی، سالم، قابل قبول و قابل دسترس فیزیکی و مقرون به صرفه برای مصارف شخصی و خانگی تعریف کرده است.

از سوی دیگر، جرائم علیه آب با امنیت آبی پیوند خورده است، اگرچه اصطلاح امنیت آبی به صورت صریح و روشن در اسناد بنیادین حقوق بشر بین‌المللی نیامده است، اما در چهارچوب گسترده‌تر حق بر غذا، اشاراتی دیده می‌شود. حق بر غذا برای اولین‌بار در مقیاس جهانی در ماده ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر بیان شد، مبنی بر اینکه «هر انسانی سزاوار یک زندگی با استانداردهای قابل قبول برای تأمین سلامتی و رفاه خود و خانواده‌اش، از جمله تأمین غذا، پوشاک، مسکن، مراقبت‌های پزشکی و خدمات اجتماعی ضروری است. میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در مواد ۱و و ۶ نیز این حق را مورد شناسایی قرار داده و در ماده ۱۱ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیز کشورهای طرف این میثاق حق هر کس را به داشتن سطح زندگی کافی برای خود و خانواده‌اش شامل غذای کافی، پوشاک، مسکن و همچنین بهبود شرایط زندگی به رسمیت شناخته‌اند. کشورهای طرف این میثاق با اذعان به حق بنیادین هر کس به رهایی از گرسنگی از طریق همکاری‌های بین‌المللی، تدابیر لازم، از جمله برنامه‌های مشخص ذیل را اتخاذ خواهند نمود: ۱ـ بهبود روش‌های تولید، نگهداری و توزیع غذا؛ ۲ـ تأمین و توزیع منصفانه ذخایر غذایی جهان» (۱۰).

کارهای مقدماتی تدوین ماده ۱۱ نشان می‌دهد تا پیش از هشتمین اجلاس کمیسیون حقوق بشر، در پیش‌نویسی که برای میثاق تهیه شده بود، اشاره به آب، پوشاک و غذا مورد توافق هیأت‌های نمایندگی قرار نگرفته بود و در این اجلاس بود که نماینده چین پیشنهاد داد که واژه‌های آب، غذا و پوشاک پیش از «مسکن» اضافه گردد. استدلال چین این بود که اگرچه مسکن برای کشورهای صنعتی مهم‌تر است، اما نیاز به غذا و پوشاک در کشورهای با اقتصاد روستایی و به ویژه کشورهای توسعه‌نیافته اولویت دارد. پیشنهاد چین مورد حمایت هیأت‌های مختلف قرار گرفت و تصویب شد.

۲-۲-۱. علامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸: بر طبق ماده ۳۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر، دسترسی به آب و سرویس بهداشتی توسط سازمان ملل متحد به عنوان حقوق بنیادین بشری برای سلامت، کرامت و رفاه همه به رسمیت شناخته شده است. با این حال، میلیاردها نفر هنوز بدون آب و سرویس بهداشتی مدیریت‌شده ایمن زندگی می‌کنند.

گروه‌های حاشیه‌نشین اغلب نادیده گرفته می‌شوند و گاهی اوقات با تبعیض مواجه می‌شوند، زیرا تلاش می‌کنند به خدمات آب و فاضلاب مورد نیاز خود دسترسی پیدا کنند. دولت‌ها باید رویکردی مبتنی بر حقوق بشر (Human Rights Based-Approach) برای بهبود آب و فاضلاب اتخاذ کنند، به طوری که هیچ کس عقب نماند.

حق آب به همه حق دسترسی به آب کافی، ایمن، قابل قبول، قابل دسترس فیزیکی و مقرون به صرفه برای مصارف شخصی و خانگی را می‌دهد.

حق برخورداری از سرویس بهداشتی به همه حق دسترسی فیزیکی و مقرون به صرفه به سرویس‌های بهداشتی، در همه حوزه‌های زندگی، ایمن، بهداشتی، امن و از نظر اجتماعی و فرهنگی قابل قبول و حفظ حریم خصوصی و حفظ حرمت را می‌دهد.

حضور فیزیکی همان دسترسی نیست. یک سرویس آب یا سرویس بهداشتی اگر خیلی گران، غیر قابل اعتماد، غیر بهداشتی، موقعیت ناامن، ناسازگار برای گروه‌ها یا کودکان کمتر توانا یا غیر جنسیتی، در مورد توالت‌ها و وسایل شستشو باشد، به کل جامعه خدمت نمی‌کند.

همه مردم بدون تبعیض از آب و سرویس بهداشتی برخوردارند. گروه‌های به حاشیه رانده‌شده ـ زنان، کودکان، پناهندگان، مردم بومی، افراد معلول و بسیاری دیگر ـ اغلب توسط کسانی که برنامه‌ریزی می‌کنند و بر بهبود خدمات آب و فاضلاب و سایر کاربران خدمات نظارت می‌کنند، نادیده گرفته می‌شوند و گاهی با تبعیض فعال از سوی آن‌ها مواجه می‌شوند.

۲-۲-۲. کنوانسیون‌های چهارگانه ۱۹۴۹ ژنو ناظر بر مخاصمات مسلحانه بین‌المللی: کنوانسیون‌های چهارگانه

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

ژنو بر فضای مخاصمات مسلحانه حاکمیت دارد. گروه‌های جنایتکار سازمان‌یافته ممکن است گاهی مستقیماً در یک درگیری مسلحانه دخالت داشته باشند و به عنوان گروه‌های مسلح غیر دولتی عمل کنند. دو منبع حقوقی اصلی باید برای تعیین کاربرد حقوق بین‌الملل حقوق بشر در مورد این گروه‌ها بررسی شود: ماده ۳ مشترک در چهار کنوانسیون ژنو ۱۹۴۹ و ماده ۱ پروتکل دوم الحاقی این کنوانسیون‌ها. به منظور تمایز یک درگیری مسلحانه از اشکال کمتر جدی خشونت، مانند اغتشاشات و تنش‌های داخلی، شورش‌ها یا اعمال راهزنی، وضعیت باید به آستانه معینی از رویارویی برسد. معمولاً از دو معیار در این زمینه استفاده می‌شود: اول، خصومت‌ها باید به حداقل سطح شدت برسد. این ممکن است زمانی اتفاق بیفتد که خصومت‌ها جنبه جمعی داشته باشند یا زمانی که دولت مجبور است به جای نیروهای پلیس صرف از نیروی نظامی علیه شورشیان استفاده کند؛ دوم، گروه‌های غیر دولتی درگیر در مناقشه باید «طرفین درگیری» در نظر گرفته شوند، به این معنی که دارای نیروهای مسلح سازمان‌یافته هستند. به عنوان مثال، این نیروها باید تحت یک ساختار فرماندهی خاص قرار داشته باشند و توانایی حفظ عملیات نظامی را داشته باشند.

گروه‌های جنایتکار سازمان یافته ممکن است به خشونت مسلحانه علیه دولت دست بزنند، از جمله از طریق آلودگی منابع آب، فساد مقامات و حتی تخریب زیرساخت‌های آب. بر اساس حقوق بین‌الملل حقوق بشری مرسوم، گروه‌های جنایتکار زمانی که در یک درگیری مسلحانه شرکت می‌کنند، ملزم به رعایت اصول کلی در انجام خصومت‌های مربوط به محیط زیست هستند. بر مبنای قواعد بین‌المللی حقوق بشردوستانه، «هیچ قسمتی از محیط طبیعی را نمی‌توان مورد حمله قرار داد، مگر اینکه یک هدف نظامی باشد»، علاوه بر این، «تخریب هر بخشی از محیط طبیعی ممنوع است، مگر در مواردی که ضرورت نظامی اقتضا کند» و «حمله به یک هدف نظامی که ممکن است انتظار داشته باشد که آسیب تصادفی به محیط زیست وارد کند، در رابطه با مزیت نظامی مشخص و مستقیم پیش‌بینی‌شده ممنوع است.»

۲-۲-۳. کنوانسیون حفاظت و استفاده از آبراه‌های فرامرزی و رودخانه‌های بین‌المللی (کنوانسیون آب): کنوانسیون ۱۹۹۷ سازمان ملل متحد در مورد حفاظت و استفاده از آبراه‌های فرامرزی و رودخانه‌های بین‌المللی تنها معاهده حاکم بر منابع مشترک آب شیرین است که کاربرد جهانی دارد. این یک کنوانسیون چهارچوبی است، به این معنا که چهارچوبی از اصول و قواعد را ارائه می‌دهد که ممکن است برای مطابقت با ویژگی‌های جریان‌های آبی خاص بین‌المللی اعمال و تنظیم شود. این یادداشت مقدماتی پیشینه تاریخی کنوانسیون و تحولات مهم در تاریخچه مذاکرات آن را تشریح خواهد کرد، سپس مفاد کلیدی کنوانسیون را خلاصه می‌کند و در نهایت به تأثیر آن بر تحولات حقوقی بعدی، از جمله معاهدات و رویه قضایی می‌پردازد.

این کنوانسیون در ۲۱ مه ۱۹۹۷ به عنوان ضمیمه قطع‌نامه ۲۲۹/۵۱ مجمع عمومی منعقد شد. تصویب آن روندی را که مجمع عمومی بیش از دو دهه قبل آغاز کرده بود، به پایان رساند. در ۸ دسامبر ۱۹۷۰، مجمع عمومی قطع‌نامه ۲۶۶۹ (XXV) را با عنوان «توسعه مترقی و تدوین قواعد حقوق بین‌الملل در ارتباط با جریان‌های آب بین‌المللی» به تصویب رساند. در آن قطع‌نامه، مجمع توصیه کرد که کمیسیون حقوق بین‌الملل «مطالعه قانون استفاده‌های غیر کشتیرانی از آبراهه‌های بین‌المللی را با هدف توسعه و تدوین تدریجی آن انجام دهد.» در واقع، مجمع عمومی بیش از ده سال قبل، زمانی که قطع‌نامه ۱۴۰۱ (XIV) را در ۲۱ نوامبر ۱۹۵۹ تصویب کرد، نشان داده بود که اهمیت این حوزه را به رسمیت شناخته است. مطالعاتی در مورد مشکلات حقوقی مربوط به بهره‌برداری و استفاده از رودخانه‌های بین‌المللی با هدف تعیین اینکه آیا موضوع برای تدوین مناسب است یا خیر.

کمیسیون حقوق بین‌الملل در سال ۱۹۷۴ بر اساس قطع‌نامه مجمع عمومی در سال ۱۹۷۰ کار خود را روی موضوع آبراهه‌های بین‌المللی آغاز کرد. در طول بیست سال آینده، کار کمیسیون توسط یک جانشین متشکل از پنج گزارشگر ویژه هدایت شد: ریچارد کرنی (Richard Kerny) استفان شوبل

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

(Stephan Schubl)، ینس اونسن (Ynes Ounsen)، استفان مک‌کافری (Stephan McKafery) و رابرت روزنستاک (Robert Rozenstak) کمیسیون در سال ۱۹۷۴ با پیروی از رویه معمول خود، پرسشنامه‌ای را به کشورهای عضو سازمان ملل ارسال کرد تا نظرات آن‌ها را در مورد موضوعات مختلف مرتبط با موضوع آبراهه‌ها جویا شود.

در سال ۱۹۷۶، کمیسیون تصمیم گرفت که در ابتدای کار خود نیازی به تعیین دامنه عبارت «مسیر آب بین‌المللی» نیست. در واقع، کمیسیون این عبارت را تعریف نکرد تا اینکه در اولین مطالعه مجموعه کاملی از مواد پیش‌نویس در مورد این موضوع در سال ۱۹۹۱ تصویب شد. در سال ۱۹۹۴، کمیسیون کار خود را در مورد جریان‌های آب بین‌المللی به پایان رساند و مجموعه کاملی از ۳۳ ماده پیش‌نویس را در قرائت دوم تصویب کرد. کمیسیون همچنین قطع‌نامه‌ای را درباره آب‌های زیرزمینی فرامرزی محدود به تصویب رساند که توصیه می‌کرد دولت‌ها در تنظیم این شکل از آب‌های زیرزمینی بر اساس اصول مندرج در پیش‌نویس مواد هدایت شوند. کمیسیون پیش‌نویس نهایی و قطع‌نامه خود را با توصیه به تدوین کنوانسیون بر اساس پیش‌نویس مواد به مجمع عمومی ارائه کرد.

به توصیه کمیته ششم (حقوقی)، مجمع عمومی در سال ۱۹۹۴ تصمیم گرفت یک کارگروه کل را تشکیل دهد... تدوین کنوانسیون چهارچوبی در مورد قانون استفاده‌های غیر کشتیرانی از آبراه‌های بین‌المللی بر اساس پیش‌نویس مواد مصوب کمیسیون حقوق بین‌الملل. این کنوانسیون در کمیته ششم مورد مذاکره قرار گرفت و برای این منظور به عنوان «گروه کاری کل» که در قطع‌نامه ۱۹۹۴ مجمع در نظر گرفته شده بود، تشکیل شد. کارگروه به مدت سه هفته در اکتبر ۱۹۹۶ و دو هفته در مارس و آوریل ۱۹۹۷ تشکیل جلسه داد. همان‌طور که قبلاً ذکر شد، کنوانسیون در ۲۱ مه ۱۹۹۷ به تصویب رسید.

کنوانسیون شامل ۳۷ ماده است که در هفت بخش تنظیم شده است: قسمت اول: مقدمه؛ قسمت دوم: اصول کلی؛ قسمت سوم: اقدامات برنامه‌ریزی‌شده؛ قسمت چهارم: حفاظت، حفظ و مدیریت؛ قسمت پنجم: شرایط مضر و شرایط اضطراری؛ قسمت ششم: مقررات متفرقه؛ قسمت هفتم: بندهای پایانی ضمیمه‌ای به کنوانسیون تشریفاتی را بیان می‌کند که در صورت موافقت دولت‌ها برای ارجاع اختلاف به داوری، باید از آن‌ها پیروی کرد.

در حالی که بر اساس کار مقدماتی در کمیسیون حقوق بین‌الملل، مذاکرات در کارگروه و اهمیت اصول مربوطه، تعیین مفاد خاص کنوانسیون دشوار است، می‌توان گفت که مفاد کلیدی کنوانسیون در قسمت‌های اول، دوم، سوم و چهارم. بخش اول شامل تعریف عبارت «آب بین‌المللی» است که آشکارا از اهمیت محوری برخوردار است. ماده ۲، اصطلاح «جریان آب» را به طور کلی این‌گونه تعریف می‌کند: «سیستمی از آب‌های سطحی و زیرزمینی که به واسطه روابط فیزیکی خود یک واحد را تشکیل می‌دهند.»

۳. چالش‌ها و خلأهای سیاست جنایی ایران در مقایسه با اسناد حقوق بشر بین‌المللی در ارتباط با جرم‌انگاری جرائم علیه آب با توجه به حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی

۳-۱. عدم مشخص‌بودن مبنای جرم‌انگاری جرائم علیه آب در سیاست جنایی ایران: بدیهی است که با رؤیت و تدقیق در جرم‌انگاری‌های صورت‌گرفته جرائم علیه آب در سیاست جنایی ایران، این نتیجه حاصل می‌گردد که مبنای مشخصی در این نوع جرم‌انگاری‌ها دیده می‌شود، به ویژه اینکه بخشی از منابع ناظر بر جرائم علیه آب در سیاست جنایی ایران، در واقع جرائم زیست محیطی است و نه جرائم علیه آب. از سوی دیگر، در تقسیم‌بندی‌های معمولی که از جرائم در دکترین صورت می‌گیرد، بدین‌صورت که جرائم به صورت کلی در زمره جرائم علیه اموال، جرائم علیه امنیت و جرائم علیه اشخاص طبقه‌بندی می‌نمایند، مشخص نیست که جرائم علیه آب در زمره جرائم علیه اموال تلقی می‌شوند یا جرائم علیه امنیت؟ پاسخ به این سؤال از این رو واجد اهمیت است که در صورتی که جرائم علیه آب به عنوان جرائم علیه اموال

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

طبقه‌بندی شوند، در این صورت بایستی بزه‌دیده خاصی نسبت به اقامه دعوی اقدام نماید، در حالی که در صورتی که جرائم علیه امنیت تلقی شود، در این صورت به عنوان جرائم بدون بزه‌دیده محسوب می‌شود و در این حال، دولت ملزم است که حتی در صورتی که بزه‌دیده خاصی اقدام به طرح دعوی ننماید، نسبت به پیگیری و اقامه دعوی لازم و احقاق حقوق عمومی اقدام نماید. بدیهی است که از آن رو که حق دسترسی به آب آشامیدنی سالم و بهداشتی در زمره نسل اول حقوق بشر قرار می‌گیرد که نیازمند اقدام مثبت دولت‌ها است، فلذا به نظر می‌رسد که با توجه به رویکرد موجود در اسناد حقوق بشر بین‌المللی، باید جرائم علیه آب را در زمره جرائم علیه امنیت دسته‌بندی کرد و نه جرائم علیه اموال. این در حالی است که همان‌گونه که گفته شد، مشخص نیست که سیاست جنایی ایران در این زمینه چه رویکردی را دنبال نموده است.

۳-۲. پراکندگی در عناوین مجرمانه جرائم علیه آب:

جرم استفاده غیر مجاز از آب، از زمره جرم‌انگاری جرائم علیه آب در سیاست جنایی ایران است که در ارتباط با آن، چندین مقرره قانونی وجود دارد که هر یک از آن‌ها، رویکرد متفاوتی را در ارتباط با این جرم اتخاذ نموده است، به گونه‌ای که چندین عنوان مجرمانه متفاوت با محتوای فوق‌الذکر وجود دارد. در توضیح این امر، باید گفت که کنش‌ها و رفتارهای مجرمانه‌ای که تحت این عنوان مجرمانه قرار می‌گیرند، اجمالاً مشتمل بر مواد ۵۹ و بندهایی از ماده ۶۰ قانون آب و نحوه ملی‌شدن آن مصوب ۱۳۴۷ و نیز شقوق ماده ۴۵ قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱ و بالاخره قانون مجازات استفاده‌کنندگان غیر مجاز از آب، برق، تلفن، فاضلاب و گاز مصوب ۱۳۹۶ می‌گردد.

نتیجه‌گیری

جرائم علیه آب هم در سطوح داخلی و هم در سطوح بین‌المللی از چند جهت از اهمیت برخوردار می‌باشند: اولاً اینکه این جرائم موجب کاهش تدریجی کیفیت و کمیت منابع آبی شده که نهایتاً بر مواردی همچون توسعه اقتصادی و گرمایش جهانی نیز تأثیرگذار است؛ ثانیاً امروزه منابع آبی از زمره منابع امنیت‌ساز در سطوح داخلی تلقی می‌شوند و برخی از انواع جرائم علیه آب به ویژه جرائم کلان علیه آب، جزء جرائمی تلقی می‌شوند که امنیت کشورها را تحت‌الشعاع قرار می‌دهند. مصادیق مختلفی را برای جرائم علیه آب می‌توان برشمرد، از جمله برداشت غیر مجاز منابع آبی، آلودگی منابع آبی ضمن اینکه جرائم علیه آب لزوماً به صورت فعل ارتکاب پیدا نمی‌نمایند، بلکه به صورت ترک فعل نیز امکان ارتکاب دارند. برای نمونه می‌توان به ترک فعل مقامات مسئول حفاظت آب از تخلیه بخشی از منابع آبی به منظور آبیاری زمین‌های اطراف کشاورزی علیرغم الزام قانونی صحبت نمود.

مشارکت نویسندگان

رحمان رستمی لامشکن: نگارش متن، اصلاحات آن و جمع‌آوری مطالب.

مهدی اسماعیلی: مشارکت در نگارش و نظارت بر اصلاحات.

حسن حاجی‌تبار فیروزجایی و اصغر عباسی: نظارت بر اصلاحات.

نویسندگان نسخه نهایی را مطالعه و تأیید نموده و مسئولیت پاسخگویی در قبال پژوهش را پذیرفته‌اند.

تشکر و قدردانی

ابراز نشده است.

تضاد منافع

نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافع احتمالی را در رابطه با تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله اعلام نکرده‌اند.

تأمین مالی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که هیچ‌گونه حمایت مالی برای تحقیق، تألیف و انتشار این مقاله دریافت نکرده‌اند.

بیانیه هوش مصنوعی

نویسندگان اظهار می‌نمایند که در تدوین این مقاله، از ابزارهای هوش مصنوعی استفاده نشده است.

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد

References

1. Mohammadi A, Haji Molla H. States' Obligation to Implement the Extraterritorial Human Right to Safe and Sanitary Water. Journal of Legal Studies. 2023; 15(1): 375-392. [Persian]

2. Hosseini SM. Optimizing Water Management Based on Human Rights Approaches. Iranian Journal of Water Resources Research. 2018; 14(1): 12-28. [Persian]

3. Special Rapporteur on the Human Rights to Safe Drinking Water and Sanitation. Safe Drinking Water and Sanitation. Office of UN Human Rights Cmmissioner. 2024. Available from: https://www.ohchr.org/en/news/2023/09/special-rapporteur-human-rights-safe-drinking-water-and-sanitation-it-critical.

4. Segato L. Water Crimes within Environmental Crimes. 1st ed. Washington: Springer Publication; 2017.

5. Hosseini SH, Yousefi H. An Overview of Criminal Protection of Water Rights. Journal of Water and Sustainable Development. 2018; 5(1): 122-140. [Persian]

6. Tignino M. The Regulation of Crimes against Water in Armed Conflicts and Other Situations of Violence, International Review of the Red Cross. Available from: https://international-review.icrc.org/articles/the-regulation-of-crimes-against-water-in-armed-conflicts-923.

7. Bahremand H, Rostami S. Analyzing the Efficiency of Iran's Criminal Policy Regarding Water-Related Crimes. Journal of Energy Law Studies. 2016; 2(2): 228-243. [Persian]

8. Ramezani Ghavam Abadi MH. Environmental Protection in the Constitutional Law of the Islamic Republic of Iran. Journal of Judicial Legal Perspectives. 2013; 63(4): 92-111. [Persian]

9. Pourhashemi SA, Dabiri F. Formation and Development of the Concept of Intergenerational Rights in International Environmental Law. Journal of Environmental Studies. 2015; 17(3): 11-27. [Persian]

10. Esfandiari CH, Mirabbasi S. Examining the Dimensions of the Right to Food and Food Security in International Documents. Journal of Medical Law. 2016; 35(9): 151-167. [Persian]

تمامی حقوق انتشار این اثر، متعلق به پژوهشکده اخلاق زیستی و حقوق سلامت پارس می‌باشد.